

УДК 75.03(477)

DOI 10.32461/2226-3209.1.2025.327964

Цитування:

Заїка Г. О. Традиції реалістичного живопису у відображенні київського міського пейзажу художників 1970–1980-х рр. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 1. С. 260–264.

Заїка Галина Олександрівна,
аспірантка Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-2454-2408>
dme2122.gzaika@dakkkim.edu.ua

Zaika H. (2025). Traditions of Realist Painting in the Representation of the Kyiv Urban Landscape by Artists of the 1970s–1980s. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 260–264 [in Ukrainian].

ТРАДИЦІЇ РЕАЛІСТИЧНОГО ЖИВОПИСУ У ВІДОБРАЖЕННІ КИЇВСЬКОГО МІСЬКОГО ПЕЙЗАЖУ ХУДОЖНИКІВ 1970–1980-Х РР.

Метою статті є вивчення традицій реалістичного живопису, що знайшли своє відображення у київському міському пейзажі 1970–1980-х років. У центрі уваги – аналіз творчих методів художників цього періоду та визначення їхнього впливу на збереження культурної ідентичності спадщини міста. **Методологія дослідження.** У роботі використано комплекс методів, зокрема: мистецтвознавчий аналіз, аналітичний підхід, історико-культурний метод та порівняльний аналіз. Застосування цих методів дає змогу здійснити всебічне й ґрунтовне вивчення об'єкта дослідження, а також сприяє досягненню достовірних і аргументованих наукових результатів. Особливу увагу приділено аналізу художніх творів київських митців 1970–1980-х років у контексті їхньої творчої манери, тематики та загального культурно-історичного тла епохи. **Наукова новизна.** Наукова новизна дослідження полягає в систематизації та аналізі традицій реалістичного живопису у контексті зображення міського простору Києва в 1970–1980-х роках. У роботі вперше комплексно розглянуто художні прийоми, стилістичні особливості та індивідуальні творчі підходи київських митців цього періоду. Визначено їхній внесок у збереження візуального образу міста як елемента історичної та культурної спадщини. Крім того, проаналізовано вплив соціокультурних чинників – зокрема ідеологічних настанов, міської інфраструктурної трансформації та особливостей повсякденного життя – на формування художнього бачення урбаністичного простору. **Висновки.** У статті розкрито важливе значення традицій реалістичного живопису для збереження культурної пам'яті та відображення київського міського пейзажу в 1970–1980-х роках. Проведено аналіз творчості провідних художників зазначеного періоду, виявлено ключові тенденції у зображенні міського середовища, охарактеризовано їхній внесок у формування цілісного культурного образу Києва. Виявлено, що мистецькі практики того часу не лише фіксували зовнішні зміни міського простору, а й сприяли глибшому усвідомленню історичної цінності та ідентичності міста в умовах соціальних трансформацій. Реалістичний живопис виступив засобом так званого візуального архівування міського ландшафту та вагомим чинником у процесах культурної ідентифікації киян.

Ключові слова: реалістичний живопис, київський міський пейзаж, українське мистецтво.

Zaika Halyna, Postgraduate Student, National Academy of Culture and Arts Management

Traditions of Realist Painting in the Representation of the Kyiv Urban Landscape by Artists of the 1970s–1980s

The purpose of the article is to provide a comprehensive study of the traditions of realist painting as reflected in the urban landscape of Kyiv during the 1970s–1980s. The focus is on analysing the creative methods employed by artists of this period and identifying their impact on the preservation of the city's cultural identity and heritage. **Research methodology.** This study employs a combination of methodological approaches, including art historical analysis, analytical methods, the historical-cultural approach, and comparative analysis. The use of these methods enables an in-depth and multifaceted examination of the research subject and contributes to the achievement of reliable and substantiated scholarly results. Particular attention is given to the analysis of artworks created by Kyiv-based artists of the 1970s–1980s, examined in the context of their artistic manner, subject matter, and the broader cultural and historical background of the era. **Scientific novelty.** The scientific novelty of the research lies in the systematisation and in-depth analysis of the traditions of realist painting within the context of depicting Kyiv's urban space in the 1970s–1980s. For the first time, the study offers a comprehensive examination of the artistic techniques, stylistic features, and individual creative approaches of Kyiv artists from this period. It defines their contribution to preserving the visual image of the city as an element of its historical and cultural heritage. In addition, the study analyses the influence of sociocultural factors – particularly ideological directives, urban infrastructural transformations, and everyday life – on the formation of artistic

visions of the urban environment. **Conclusions.** The article highlights the significant role that traditions of realist painting played in preserving cultural memory and representing Kyiv's urban landscape in the 1970s–1980s. The research analyses the works of leading artists of the time, identifies key trends in depicting the urban environment, and characterises their contribution to the creation of a cohesive cultural image of Kyiv. It is revealed that the artistic practices of this period not only recorded the external transformations of the urban space but also fostered a deeper awareness of the city's historical value and identity amid ongoing social changes. Realist painting functioned as a form of visual archiving of the urban landscape and served as an important factor in the processes of cultural identification for the residents of Kyiv.

Keywords: Realist painting, Kyiv urban landscape, Ukrainian art.

Актуальність теми дослідження. Дане дослідження зумовлене актуальною потребою у збереженні та популяризації мистецької спадщини Києва, зокрема міського пейзажу 1970-1980-х років, який виступає важливим візуальним свідченням історико-культурної ідентичності тогочасної доби. У контексті сучасних трансформацій міського середовища, стрімкої урбанізації та змін у культурному житті міста, аналіз художніх творів цього періоду дозволяє глибше осмислити взаємозв'язок між мистецтвом і простором міста. Такий підхід не лише актуалізує значення творів реалістичного живопису, а й підкреслює їхню роль як засобу фіксації й збереження колективної пам'яті. Реалістичний пейзаж виступає своєрідним візуальним архівом, що дозволяє простежити історичну динаміку міського ландшафту та зберегти цінні образи Києва, які з часом можуть бути втрачені або трансформовані.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика розвитку традицій реалістичного живопису, зокрема в контексті київського міського пейзажу 1970–1980-х років, неодноразово ставала предметом наукових розвідок як у сфері мистецтвознавства, так і культурології. У дослідженнях наголошено на специфіці художнього бачення міського середовища, відображенні соціокультурного контексту епохи та збереженні візуальної ідентичності Києва засобами реалістичної образності.

Серед науковців, які досліджували цю тематику, варто виокремити таких авторів, як Л. Савицька [9], Т. Кара-Васильєва [3], В. Монсевич [5], М. Юр [16], Л. Смирна [14], О. Жбанкова [13]. Їхні праці висвітлюють як загальні тенденції розвитку реалістичного пейзажного живопису в Україні, так і окремі аспекти творчості художників, що працювали в жанрі київського міського пейзажу.

Метою статті є ґрунтовне дослідження особливостей реалістичного живопису київського міського пейзажу 1970–1980-х років. У центрі уваги – аналіз провідних художніх прийомів, композиційних рішень та стилістичних підходів, які застосовували художники зазначеного періоду. Окремо розглядається внесок цих митців у формування національного

мистецького дискурсу, збереження візуальної пам'яті міста та репрезентацію його культурної спадщини в образотворчому мистецтві.

Виклад основного матеріалу. Київський міський пейзаж завжди був джерелом натхнення для українських художників. У 1970–1980-х роках, попри домінування офіційного радянського мистецтва, багато митців зберігали й розвивали традиції реалістичного живопису, поєднуючи їх з елементами імпресіонізму, ліричного реалізму та навіть соціалістичного реалізму [2]. У цей період Київ залишався важливим культурним центром, де активно формувалися нові мистецькі підходи, незважаючи на ідеологічний тиск та вимоги до мистецтва як інструмента «відображення радянського способу життя».

Міський пейзаж посідає особливе місце в художньому процесі того часу. Він став не лише жанром, а засобом відображення архітектурної краси, історичної тягlosti, внутрішньої атмосфери міста та щоденного життя його мешканців. Художники зверталися до образів старого Києва – його вузьких вуличок, храмів, зелених пагорбів, подільських двориків, зберігаючи пам'ять про міський простір, який стрімко змінювався під впливом урбаністичних трансформацій [12].

Художнє осмислення Києва в живописі 1970–1980-х років часто мало камерний характер, де реалістичні засади поєднувалися з емоційним забарвленням, ліризмом, спостережливістю та навіть ностальгією за зникаючими архітектурними об'єктами історичного Києва. У цьому контексті важливо відзначити спадкоємність традицій київської школи живопису XIX – початку XX століття, закладених такими митцями, як Микола Пимоненко, Сергій Світославський, Олександр Мурашко. Саме вони сформували естетичні засади зображення міського простору – зокрема в аспектах композиційної структури, роботи з кольором, світлотіньовими ефектами й настроєм. Ці традиції були творчо осмислені й адаптовані художниками наступних поколінь до умов радянської дійсності.

Художні твори цього періоду зберігаються в провідних музеях України, зокрема в Національному художньому музеї України,

Київській національній картинній галереї, Музеї історії Києва, а також у численних приватних колекціях. Вони виступають важливим візуальним джерелом для вивчення соціокультурної історії міста та змін, що відбувалися в міському середовищі. Водночас у межах офіційного мистецтва активно розвивалася тема індустріалізації та урбаністичних змін: на полотнах з'являлися образи новобудов, заводів, будівельних майданчиків, житлових масивів. Наприклад, у роботі Сергія Шишко «Русанівка» (1966) (рис. 1) художник показує новий житловий район, однак трактує його поетично, створюючи гармонійний, естетично привабливий образ. Шишко, не уникаючи тем буденності, перетворює урбаністичний сюжет на ліричну міську ідилію [1, 10]. Іншим прикладом є творчість Аркадія Чичкана, зокрема його робота «Мікрорайон» (1971) (рис. 2), яка демонструє відступ від канонів соцреалізму. Чичкан належав до кола художників-нонконформістів, які свідомо уникали героїко-історичних сюжетів та ідеологічної патетики, натомість надавали перевагу камерним сценам і буденним мотивам, у яких зберігалася духовна глибина і людяність [15].

Рис. 1. Сергій Шишко, «Русанівка», 1966 р.
Полотно, олія. 66 x 100 см

Рис. 2. Аркадій Чичкан, «Мікрорайон». 1971 р.
Полотно, олія

Багато художників того часу, не вступаючи у відкритий конфлікт із владою, прагнули зобразити Київ як культурний символ

– місто з глибоким історичним корінням, унікальною архітектурою та багатою духовною традицією. Внаслідок цього період 1970 - 1980-х років можна вважати своєрідним перехідним етапом - «містком» між академічною школою минулого і новими художніми пошуками, які активізувалися вже в епоху «перебудови» та пострадянського переосмислення мистецьких цінностей. Художники цього покоління формували індивідуальні стилістичні манери, зберігаючи водночас вірність принципам реалістичної школи: правдивості зображення, глибокому зануренню в середовище та увазі до деталей. Яскравим прикладом цього напрямку є творчість **Сергія Шишко** (1911–1997) – одного із найяскравіших представників київської школи живопису та провідний майстер міського пейзажу другої половини ХХ століття. У своїй творчості він послідовно розвивав традиції реалістичного зображення міського простору, поєднуючи їх із ліризмом та емоційністю. У таких творах, як «Києво-Печерська Лавра взимку», «Парк взимку», «Старий Поділ» С. Шишко демонструє поетичне бачення Києва, зосереджуючись на збереженні образу старого міста. Його полотна наповнені світлом, повітрям, тонкою атмосферною грою кольору і глибоким відчуттям часу, а кожна робота слугує візуальною хронікою Києва 1970–1980-х років. Кураторка мистецького проекту «Сергій Шишко. Живописний щоденник. У тенетах часу» Євгенія Білоусова у своїх дослідженнях наголошує на унікальності художнього методу митця, а також його внеску в осмислення та збереження культурного ландшафту столиці [11]. **Миколи Глуценка** (1901–1977) розвивав експресивний реалізм із виразними елементами постімпресіонізму. Його творчість вирізняється поєднанням реалістичного бачення з декоративною експресією та багатою колористикою [6]. У творах «Київський цирк», «Весна в Маріїнському парку» він створює широкий панорамний образ міста, використовуючи легку декоративність, плавну тональність і кольорову емоційність. Богдана Пінчевська у книзі «Микола Глуценка» розглядає митця як не лише талановитого художника, але й фігуру з драматичною біографією - учасника розвідки, що надає його творчості додаткової глибини [7]. **Василя Чегодара** (1918–1989) – живописця і графіка, що працював у техніках олійного живопису й ліногравюри. Його пейзажі вирізняються лаконічною формою, чіткою композицією та контрастною світлотінню. Роботи, такі як «Лавра», «Весна у Лаврі», «Софія Київська»,

«Старе і нове», репрезентують архітектурну спадщину міста, зберігаючи її візуальний образ для наступних поколінь. Його творчість стала важливою частиною культурної пам'яті Києва [4]. **Тетяни Яблонської** (1917–2005) – одна з найвідоміших українських художниць ХХ століття, яка вміло поєднала академічний реалізм з імпресіоністичними впливами. Її творчість вирізняється глибиною психологізму та особистісного бачення. Як зазначає мистецтвознавиця Марія Примоченко у своїй науковій роботі, Т. Яблонська часто піддавалася критиці через те, що наважувалася втілювати власні художні ідеї всупереч домінантам соцреалізму [8]. Роботи «Київ. Володимирська гірка», «Над Дніпром», «Літо» відображають емоційний і насичений образ міста, передаючи як його красу, так і душевний стан художниці. **Юрія Химича** (1928–2003) – живописця, графіка і архітектора, відомого своєю глибокою прив'язаністю до історичного Києва. Він створив значну кількість архітектурних пейзажів, у яких зображав старі вулички, храми, будинки в стилі модерн, панорами міста. Ю. Химич експериментував із різними техніками - аквареллю, темперою, графікою – і формував свою впізнавану стилістику, в якій поєднувалися точність архітектурного рисунку й художня виразність. Його твори мають водночас мистецьке й документальне значення. Поряд із С. Шишком, М. Глущенком та Т. Яблонською, Ю. Химич вважається одним із провідних інтерпретаторів міського образу Києва в 1970–1980-х роках.

Наукова новизна дослідження полягає в систематизації та аналізі традицій реалістичного живопису в контексті зображення міського простору Києва в 1970–1980-х роках. У роботі вперше розглянуто художні прийоми, стилістичні особливості та індивідуальні творчі підходи київських митців цього періоду. Визначено їхній внесок у збереження візуального образу міста, як елемента історичної та культурної спадщини. Крім того, проаналізовано вплив соціокультурних чинників - зокрема, ідеологічних настанов, міської інфраструктурної трансформації та особливостей повсякденного життя - на формування художнього бачення урбаністичного простору.

Висновки. Реалістичний живопис київського міського пейзажу 1970–1980-х років демонструє багатство художніх підходів та індивідуальних манер у межах спільної традиції. Незважаючи на існування ідеологічних вимог до мистецтва, українським художникам вдавалося втілювати у своїх

творах щирю любов до рідного міста, зберігаючи його історичну пам'ять, естетичну красу та унікальну атмосферу. Мистецька мова цього покоління митців стала «містком» між класичною академічною традицією і новими тенденціями, що формувалися в період «перебудови» та пострадянського переосмислення. Від монументальних композицій Сергія Шишка до емоційно лаконічних полотен Тетяни Яблонської, від яскравого колориту Миколи Глущенка до точного архітектурного бачення Юрія Химича - кожен із цих художників зробив свій внесок у формування візуальної ідентичності Києва та збереження його культурного ландшафту.

Література

1. Виставка творів Сергія Федоровича Шишка: каталог / Міністерство культури УРСР, Спілка художників УРСР ; складач В. П. Цельтнер. Київ, 1960. 14 с.
2. Волкова А. О. Формування художнього образу природи в пейзажному живописі : кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2022. 83 с.
3. Кара-Васильєва Т. Історія мистецтва ХХ століття: концепція, нові підходи й оцінки. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*. 2007. Вип. 7. С. 53–64.
4. Крізь віки: Київ в образотворчому мистецтві ХІІ–ХХ ст. Київ, 1982. № 317.
5. Монсевич В. В. Культурно-мистецьке середовище у формуванні київської школи історичного живопису другої половини ХХ ст. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Історичні науки*. 2021. Том 32 (71). № 4. С. 309–314. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2021/4.45>.
6. Павленко В. Ліричний щоденник Миколи Глущенка. Київ : Товариство «Україна», 1972. 36 с.
7. Пінчевська Б. Микола Глущенко. Харків : Фоліо, 2021. 128 с.
8. Примоченко М. Тетяна Яблонська: інтерпретація творчості в контексті епохи / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. 2020. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4602/ПРИМОЧЕНКО.pdf> (дата звернення: ...)
9. Савицька Л. Мистецтво України в контексті художнього життя межі століть. 1890–1910-ті роки : автореф. дис. ... д-ра мистецтвозн. Київ, 2006. 36 с.
10. Сергій Шишко: альбом / упоряд. В. Павлов. Київ : Мистецтво, 1977. 85 с.
11. Сергій Шишко. Живописний щоденник : альбом-каталог / упоряд. Є. Білоусова. Київ, 2024. 120 с.: іл.
12. Складенко Г. Українське мистецтво другої половини ХХ століття: регіональні проблеми і загальний контекст (частина перша). *Студії мистецтвознавчі*. 2009. № 1(25). С. 67–78.
13. Український живопис ХІХ – початку ХХ ст. з колекції Національного художнього музею України : альбом / авт. ст., упоряд. О. Жбанкова.

Хмельницький : Галерея ; Київ : Артанія Нова, 2005. 271 с.: іл.

14. Український мистецький нонконформізм: історичний і світоглядний виміри. *Нариси з історії українського образотворчого мистецтва ХХ ст.* : у 2 кн. / Ін-т проблем сучасного мистецтва Акад. мистецтв України. Київ, 2008. Кн. 2. С. 5–76.

15. Чичкан Аркадій Леонідович. *Довідник Національної спілки художників України*. Київ, 2013. С. 291.

16. Юр М. В. Авторська модель мистецтва в науковому дискурсі. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2021. Вип.2. С. 58–70.

References

1. Exhibition of works by Serhiy Fedorovych Shishko. Catalog (1960). Kyiv [in Ukrainian].

2. Volkova, A. O. (2022). Formation of the artistic image of nature in landscape painting: qualification work. *Kryvyi Rih* [in Ukrainian].

3. Kara-Vasilyeva, T. (2007). Art history of the 20th century: concept, new approaches and evaluations. *Ukrainian art history: materials, research, reviews*. Vol. 7. P. 53–64 [in Ukrainian].

4. Through the centuries: Kyiv in visual art of the 12th–20th centuries. (1982). Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].

5. Monsevich, V. V. (2021). Cultural and artistic environment in the formation of the Kyiv school of historical painting of the second half of the 20th century. *Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi*. Series: Historical sciences.. Volume 32 (71). No. 4. P. 309-314. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2021/4.45> [in Ukrainian].

6. Pavlenko, V. (1972). The lyrical diary of Mykola Hlushchenko. Kyiv: Ukraina Society [in Ukrainian].

7. Pinchevska, B. (2021). Mykola Hlushchenko. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

8. Prymochenko, M. (2020). Tetiana Yablonska: Interpretation of creativity in the context of the era. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts. Retrieved from: <https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4602/ПРИМОЧЕНКО.pdf> [in Ukrainian].

9. Savytska, L. (2006). Ukrainian art in the context of artistic life at the turn of the century. 1890–1910s: Doctoral dissertation abstract. Kyiv [in Ukrainian].

10. Pavlov, V. (Ed.). (1977). Serhii Shyshko: Album. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].

11. Bilousova, Ye. (Ed.). (2024). Serhii Shyshko. Painted diary: Album-catalogue. Kyiv: NYU ART [in Ukrainian].

12. Skliarenko, H. (2009). Ukrainian art of the second half of the 20th century: Regional issues and general context (part one). *Art Studies*, (1)(25), 67–78 [in Ukrainian].

13. Zhbankova, O. (Ed.). (2005). Ukrainian painting of the 19th – early 20th century from the collection of the National Art Museum of Ukraine [Album]. Khmelnytskyi: Gallery; Kyiv: Artania Nova [in Ukrainian].

14. Institute of Contemporary Art Problems of the Academy of Arts of Ukraine. (2008). Ukrainian artistic nonconformism: Historical and worldview dimensions. In *Essays on the history of Ukrainian visual art of the 20th century*. Kyiv, 2, 5–76 [in Ukrainian].

15. Arkadii Leonidovych Chychkan. (2013). in *Handbook of the National Union of Artists of Ukraine* (p. 291). Kyiv. [in Ukrainian].

16. Yur, M. V. (2021). The author's model of art in scientific discourse. *Ukrainian art history discourse*. Issue 2. P. 58–70 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 09.01.2025
Отримано після доопрацювання 11.02.2025
Прийнято до друку 20.02.2025*